

TURAN AKINCI

SÜRGÜN

*II. Abdülhamit'in Yıldız Sarayı Yılları
ve Selanik Sürgünü*

2. BASIM

Remzi Kitabevi

TURAN AKINCI 1952 yılında İstanbul’da doğdu. Yeniköy İlkokulu’nun ardından 1971’de İstanbul Erkek Lisesi’nden mezun oldu. 1977’de DGSA Mimarlık Fakültesi’ni yüksek mimar olarak bitirdi. 1978 yılında Almanya’da lisansüstü çalışmalar yaparken ortaçağ kentlerinin restorasyonu ve tarihsel çevre uygulamalarında bulundu.

Kurucusu olduğu sanayi kurumlarında 35 yıl görev yaptı. Emekliliğinin ardından İstanbul’da 2000 Osmanlı yapısının tanıtıldığı internet sayfasıyla geniş kesimlere ulaştı. Tanzimat sonrası Osmanlı liman kentleri üstüne çalışmaktadır.

Osmanlı’da Selanik (2017), *Beyoğlu* (2018), *Cumhuriyet’te Beyoğlu* (2019), *İstanbul: Dersaadet* (2020), *Galata* (2021) yazarın kent kültürü kitaplarıdır. Önemli tarihsel dönüşümlere ilişkin diğer çalışmaları şunlardır: *Suikast* (2017), *İsyan* (2018), *İşgal* (2020) ve *Demokrat Parti* (2022).

Turan Akıncı *Beyoğlu* kitabıyla 2018 yılı Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü’ne, 2019 yılında da Sarı Siyah Kültür ödülüne değer görüldü.

www.turanakinci.com

TURAN AKINCI

SÜRGÜN

*II. Abdülhamit'in
Yıldız Sarayı Yılları ve
Selanik Sürgünü*

Remzi Kitabevi

SÜRGÜN / Turan Akıncı

© Remzi Kitabevi, 2017

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Son okuma: Öner Ciravoğlu
Kapak resmi: Fausto Zonaro
Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-2105-0

BİRİNCİ BASIM: Şubat 2018

İKİNCİ BASIM: Ağustos 2022

Kitabın bu basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

Lorenzo Andreani'ye...

İÇİNDEKİLER

Sunuş, 9

Sultan II. Abdülhamit ve Yıldız Sarayı, 13

Yıldız Sarayı'nda Siyasal Yaşam, 35

Yıldız Sarayı'nda Günlük Yaşam, 69

II. Meşrutiyet'in Ayak Sesleri, 111

Sultan II. Abdülhamit Tahttan İndiriliyor, 127

Selanik Sürgünü, 145

Sultan II. Abdülhamit'in Mali İşleri, 197

Sultandan Hesap Sorulması, 217

Yıldız Sarayı'nda Bulunanlar, 227

Yapılan Tahsilatlar, 239

İstanbul'a Dönüş..., 253

Sonuç, 265

Kaynakça, 267

SUNUŞ

Sultan II. Abdülhamit tahta çıktığında, babasının yaptırdığı Dolmabahçe Sarayı'nda oturmak istemedi zira padişahın deniz yalgısı vardı. Kendine Beşiktaş'ın Yıldız tepesinde bir mekân kurdu. Sultan Abdülaziz devrinde yapılmış olan Yıldız Sarayı'nı kendi yaşam düzenine göre ek binalar yaptırarak genişletti. Hünkâr, tüm saltanatı boyunca 33 yıl Yıldız'da yaşadı.

Osmanlı Devleti, Sultan II. Abdülhamit dönemine kadar sadrazam ve vükela meclisi tarafından yönetilirdi. Devletin yönetim yeri Babıâli idi. Abdülhamit döneminde, Sadrazam Mehmet Sait Paşa'nın da teşvikiyle Babıâli'nin yetkileri azaltıldı ve yönetim gücü Yıldız Sarayı'na geçti. Zaman içinde sarayda ikinci bir devlet kadrosu oluştu. Siyasal yönetim ve padişahın özel hayatı birbirinin içine geçti. Sultan II. Abdülhamit'in 33 yıl süren Yıldız Sarayı dönemini özetlerken bu nedenle padişahın özel hayatından da kesitler vermeye çalıştık. Hünkârın İstanbul'daki yaşayış düzenini anlamadan, sürgündeki Selanik yaşantısı anlaşılmazdı.

Padişahın saltanatının son yılında başta Selanik olmak üzere Rumeli coğrafyasının büyük şehirlerinde Meşrutiyet'i tekrar ilan etmesi için yoğun baskılar oluştu. Sultan, geleneksel "idare-i maslahat" usulüyle bu dönemi de atlatacağını sanıyordu ama saraydaki hesap Rumeli şehirlerine uymadı. Bunun üzerine saray sertleşme politikasını benimsedi. Rumeli'de ortaya çıkan cemiyet de buna aynı şekilde cevap verdi. Sonunda sarayın sertleşme politikası Rumeli sokakları karşısında yenilgiye uğradı. Hünkâr, 24 Temmuz 1908 günü II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kaldı.

Meşrutiyet'in ilanı sonrası Sultan II. Abdülhamit yönetim gücünü paylaşmak istemedi, zira yılların getirdiği bir alışkanlık vardı. Yıldız Sarayı, 31 Mart İsyanı'na giden yolda meşrutiyet muhaliflerini el altından destekledi hatta muhalif gazetelere parasal destek sağladı. Sonunda İstanbul'da bir isyan yaşandı, meşrutiyet yanlısı birçok milletvekili sokaklarda hunharca öldürüldü ve Mebusan Meclisi isyancılar tarafından işgal edildi. Bunun sonucunda Selanik'te oluşturulan Hareket Ordusu İstanbul'a girerek isyanı bastırdı. Bu olayların yankısı Yıldız Sarayı'na ulaştı.

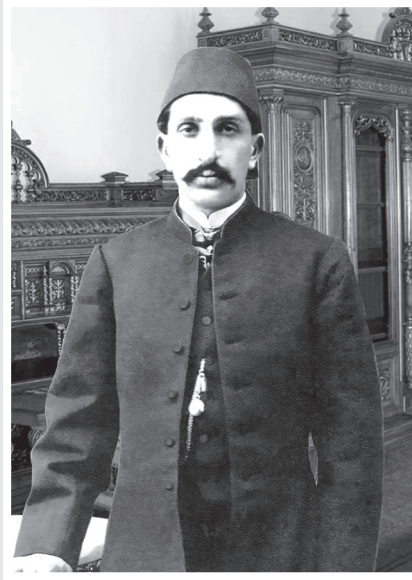
Sultan II. Abdülhamit, 33 yıllık hanedanlığı sonunda 27 Nisan 1909 Salı günü Osmanlı Mebusan Meclisi'nde yapılan oylama ile tahttan indirildi. Osmanlı tarihinde ilk defa bir padişah meclis kararıyla saltanatını kaybetti ve İstanbul dışına sürgüne gönderildi. Sultan, Selanik Allatini Konağı'nda 3,5 yıl sürgün hayatı yaşadı. Bu dönemde Hazine-i Hassa borçlarından dolayı eski padişahın mali sorunları çıktı. Saltanat hazinesinin devlet hazinesine olan borçlarından dolayı eski padişahın servetine el kondu ve mücevherleri Paris'te haraç mezat satıldı.

Balkan Savaşı sırasında (1912 yılı Ekim) Yunanlılar Selanik şehrini almak için harekete başladılar. Bu dönemde padişahı Selanik şehrinden tahliye etmek gerekti. Selanik İstanbul demiryolu Balkan Savaşı sebebiyle Bulgarların kontrolüne geçmişti. Padişah Selanik'ten deniz yoluyla İstanbul'a nakledilecekti ama koskoca Osmanlı Devleti'nde gemi bulunamadı. Sonunda Almanlar imdada yetişti ve *SMS Loreley* gemisiyle padişah Selanik'ten çıkarılabildi.

Kitabın 2018 yılındaki ilk baskısında Sultan'ın devlet hazinesine olan borçları 1,8 milyon Osmanlı altın olarak verilmişti, ancak Sultan'ın Avrupa bankalarındaki mevduatları tam olarak belirlenememişti. Aradan geçen dört yıl sürecinde yurt-

dışı arşivlerde çalışma imkânı ortaya çıktı. Arşivlerden o tarihteki Osmanlı lirasının çapraz kurlarını tespit edebildim. Dolayısıyla yurtdışı mevduatları Osmanlı lirası olarak hesaplandı. Sonuç olarak borç ve tahsilatlar bu baskıda daha net ortaya çıktı.

SULTAN
II. ABDÜLHAMİT VE
YILDIZ SARAYI

Yıldız Sarayı Planı*

1. Av Köşkü	10. Ağavat Dairesi	18. Cariyeler Dairesi	28. Harem iç Kapısı	37. Güzel Sanatlar Galerisi
2. Ahırlar	11. Gedikli Cariyeler	19. Musahip Ağalar	29. Hünkâr Hamamı	38. Dış Karakol
3. Has Ahır	12. Usta Kalfalar	20. Saray Tiyatrosu	30. Set Köşkü	39. Arabacılar Dairesi
4. Çiçeklik	13. Çiçek Serası	21. Hususi Daire	31. Büyük Mabeyn	40. Arabalık
5. Limonluk	14. Kızlarağası Dairesi	22. Kaskat Köşkü	32. Yaveran ve Bendegan Dairesi	41. Eczane
6. Şale Köşkü	15. Kadınefendiler	23. Hünkâr Dairesi	33. Marangozhane	42. Ada Köşkü
7. Eski Elektrik Atelyesi	16. Kadınefendiler	24. Kılan Hümayun	34. Hususi Kiler	43. Cihannümâ Köşkü
8. Şehzade Daireleri	17. Hazinedar Usta Kadın Dairesi	25. Çit Kasrı	35. Hünkâr Mutfakçı	44. Yıldız Camisi
9. Dersane		26. Limonluk Köşkü	36. Silahhane	
		27. Küçük Mabeyn		

* Kaynak: Sedat Hakkı Eldem, Boğaziçi Yalıları I, 43.

Yıldız Sarayı

Beşiktaş, sınırlarında eğimli bir arazi üzerine bugün çok sayıda köşk ve kasırdan meydana gelen Yıldız Sarayı Sultan II. Abdülhamit döneminde en gelişmiş hâline ulaşmıştır. Yıldız Sarayı bugün 500 bin metrekarelik bir alana yayılmıştır. Osmanlı devrinde “Kazancıoğlu Bahçesi” adıyla anılan bu koruluk, ilk olarak Sultan I. Ahmet (1603-1617) döneminde, padişahın ‘Hasbahçe’leri arasına katılmış,⁽¹⁾ Sultan IV. Murat (1623-1640) ve Sultan III. Selim (1789-1807) dönemlerinde hanedan tarafından kullanılmıştır. Sultan III. Selim’in, annesi Mihrişah Valide Sultan için yaptırdığı bir köşke “Yıldız” ismi verildi. Bu isim bugüne kadar devam etti. Sultan Abdülmecit mevcut kasırları yıktırarak 1842’de annesi Bezmialem Valide Sultan için Kasr-ı Dilküşa adıyla yeni bir köşk yaptırdı. Bu köşk zaman içinde çeşitli tadilatlar yapılarak Valide Sultan Köşkü’ne dönüştü.⁽²⁾

Bu yapıların bir saraya dönüşmesi Sultan Abdülaziz döneminde oldu.⁽³⁾ Sarayın önemli daireleri olan Büyük Mabeyn Kasrı, Çit Kasrı, Malta ve Çadır Köşkleri Sultan Abdülaziz döneminde inşa edildi. Sultan II. Abdülhamit’in deniz korkusu vardı ve tahta çıktığında deniz kenarındaki Dolmabahçe Sarayı’nda yaşamak istemedi. Yıldız Sarayı’nı kendi yaşantı düzeyine göre yeniden yapılandırdı ve otuz üç yıllık padişahlığı süresince Yıl-

(1) Bülent Bilgin, *Geçmişte Yıldız Sarayı*, Yıldız Sarayı Vakfı, İstanbul, 1988; Bülent Bilgin, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 43, 2013, s. 542.

(2) Fuat Ezgü, *Yıldız Sarayı Tarihçesi*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1962, s. 25.

(3) Haluk Şehsuvaroğlu, *Sultan Aziz*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1949, s. 33.

dız Sarayı'nda yaşadı. Sultan II. Abdülhamit döneminde bu alana Küçük Mabeyn Kasrı, Cariyeler Dairesi, Agavat Dairesi, Şale Köşkü, Yıldız Camisi, saray tiyatrosu, marangozhane, eczane, tamirhane, kilithane, çini atölyesi, kütüphane, şehzade köşkleri inşa edildi ve bugünkü saray ortaya çıktı.⁽¹⁾ Yıldız Sarayı ve dış bahçesi olan Yıldız Parkı dört metre yüksekliğindeki duvarlarla çevrilmiştir. Büyük saray bahçesi içerisinde çok sayıda ağaç bulunmaktadır.

Topkapı Sarayı, çok uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin yönetildiği bir yapılar bütünüdür. Saray, avlular etrafına inşa edilmiş karmaşık yapılardan meydana gelir. Konumu itibarıyla birbirinden farklı olan dört ayrı avludan meydana gelen saray, Doğu tipi bir saray örneğidir.

Yıldız Sarayı büyük saray alanı içerisinde genelde birbirinden kopuk çok sayıda köşkten oluşmaktadır. Devlet yönetimini temsil eden binalar bir Batı sarayı gibi küteseldir. Buna karşılıklı Harem binaları çok sayıda köşk ve pavyondan meydana gelir. Bu da Topkapı Sarayı'nın temsil ettiği Şark saray tarzı geleneğinin bir yansıması olarak görülür, ama avluların oluşumu karmaşıktır.

Yıldız Sarayı'na dört ana kapıdan girilir. Bunlar Koltuk Kapısı, Valide Sultan Kapısı, Saltanat Kapısı, Mecidiye Kapısı'dır. Şale Köşkü yapıldıktan sonra buraya yakın konumda açılan beşinci kapıyla da saraya giriş sağlanmıştır.⁽²⁾

Saray ana kapısından girince sol tarafta kalan ve Sultan Abdülaziz'in inşa ettirdiği Büyük Mabeyn Kasrı'nın mimarlığını Balyan Ailesi üstlenmiştir. 1866 yılında tamamlanan bu iki kat-

(1) Yılmaz Öztuna, "İstanbul Yıldız Sarayı", *Hayat Mecmuası* Saraylar eki, İstanbul, s. 41-52.

(2) Erdoğan Sevgin, "İstanbul Saraylarında Adım Adım", *Hayat Mecmuası*, İstanbul, 1966, s. 38-47.

lı kâgir yapı Sultan II. Abdülhamit'in bazı resmî toplantılarını gerçekleştirdiği, davetler verdiği ve resmî odasının bulunduğu en büyük binadır. Sultan II. Abdülhamit'in ülke yönetimini bizzat yönlendirdiği Yıldız Sarayı Başkitabet Dairesi'nin bulunduğu bu yapının en üst katı Mabeyn Müşiri Gazi Osman Paşa'ya tahsis edilmişti ve alt katları Mabeyn görevlileri tarafından kullanılıyordu.⁽¹⁾

Seyir Köşkü, Büyük Mabeyn Köşkü'nün hemen yanında, camiye bakan tek katlı bir yapıydı ve birinden diğerine geçilen zincirleme odalardan meydana geliyordu. Cuma selamlığı törenlerini izlemek amacıyla gelen yabancı büyükelçilerin Hamidiye Camisi'nde yapılan selamlık törenini görmeleri için inşa edilmişti. Yapının tavanı zengin kalem işleriyle ünlüydü.

Çit Kasrı,⁽²⁾ Sultan Abdülaziz döneminde yapılmış tek katlı bir binadır. 1877-1878 Türk-Rus Savaşı ve 1897 Türk-Yunan Savaşı, Çit Kasrı'ndaki salonların en büyüğünde kurulan karargâhtan idare edilmişti. Sultan II. Abdülhamit, Cuma selamlıkları sonrasında gelen sefaret mensuplarını burada kabul ederdi.

Yaveran Köşkü, birinci avluda bulunan Valide Sultan Kapısı'ndan girişte tam karşıda yer alan, sıra odalardan oluşan yapı grubudur. Yaverlerin yanı sıra telgrafhane ve şifrehanenin bulunduğu Art Nouveau mimari stilineki yapı, İtalyan mimar Raimondo D'Aronco tarafından inşa edilmiştir. Bu çift kapılı yapı grubunun sol başında padişahın ve Harem'in güvenliğinden sorumlu tüfekçibaşının nöbet odası vardı.

Yine Valide Sultan Kapısı'ndan girince sağ tarafta kalan uzunlamasına yapı tek bir yapı gibi görünse de, aslında silah-

(1) Erdoğan Sevgin, a.g.e., s. 53-61.

(2) Haluk Şehsuvaroğlu, *Tarihi Odalar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1954, s. 81-90.

hane, aslında arabacılar ve arabalık gibi her biri ayrı bir fonksiyona sahip yapılar bütünüdür. Bunlardan silahhane, içinde ahşap sütunlarla taşınan bir asma katın bulunduğu uzun bir yapıdır. Dışta sütunlar, Korint başlıklar, korniş ve silmelerle hareketlendirilen bir cephe teşkil eden ve Sultan II. Abdülhamit tarafından saray hizmetkârları için yemekhane olarak yaptırılan bina, sarayda daha önce mevcut silahhanenin kütüphaneye çevrilmesinden sonra silahların depolanması için kullanılmaya başlanmıştır. Arabalığın karşısında Sultan II. Abdülhamit döneminde inşa edilen iki katlı yapı kimyahane ve eczane binasıdır. Saraya ait özel ilaçların yapıldığı bu köşk, önündeki havuzlardan güvercinler su içtiği için “Güvercinlik” adıyla anılmaktadır.

Birinci avluda Silahhane, Büyük Mabeyn Kasrı, Yaveran Dairesi ve Çit Kasrı bulunmaktadır. Birinci avluyu Harem’den ayıran anıtsal kaskatlı bir duvar yer alır. Dönemin eklektik üslubu duvarda belirgin şekilde görülür. Harem Kapısı, her iki yüzden duvarın kalınlığını geçen, küfeki taşından, alternatifli olarak 15 cm enindeki yivli ve düz şeritlerle süslü, duvara bitişik, kalın çift sütun arasına yerleşmiş, yuvarlak kemerli döküm kanatlı 5 m yükseklikte bir eserdir.

Küçük Mabeyn Kasrı,⁽¹⁾ ikinci avluda 1900 yılında İtalyan mimar Raimondo D’Aronco tarafından inşa edildi. İki katlı kâgir, tavanları ince kalem işleri ve özellikle Boğaz görüntülerini yansıtan manzara resimleriyle süslü bu bina Sultan II. Abdülhamit’in çalışma, yemek, istirahat, kabul ve yatak odasını barındıran özel ikametgâhı biçiminde tanzim edilmiştir. Fransa’dan getirilen stil mobilyalarla döşenen binadaki natüralist çiçek kompozisyonlu pencere vitrayları Parisli sanatçı Bonet’nin imzasını taşır. Yapının üst katında Art Nouveau mimari akımı-

(1) Haluk Şehsuvaroğlu, *Tarihi Odalar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1954, s. 99.

Sultan II. Abdülhamit, 33 yıllık hanedanlığının sonunda Mebusan Meclisi'nde yapılan oylama ile tahttan indirildi. Osmanlı tarihinde ilk kez bir padişah meclis kararıyla tahttan indiriliyor ve yine ilk kez İstanbul dışına sürgün ediliyordu. Padişah Selanik'te Allatini Konağı'nda 3,5 yıl yaşadı.

Turan Akıncı, II. Abdülhamit'in Yıldız Sarayı yıllarının ve Selanik sürgününün izini sürdü. Yıldız Sarayı'ndaki siyasal yaşamın yanı sıra padişahın tutkularını ve meraklarını da araştırdı. Bu arada onun parasal ilişkilerini de ortaya çıkardı.

Adeta bir serüven romanı gibi okunan bu kitap, dönemin az bilinen olaylarını gözler önüne seriyor.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-2105-0

9 789751 421050